

Bos- en natuuronderwijs anno 2004

Onlangs trad Hogeschool van Hall Larenstein toe tot Wageningen Universiteit en Research, het conglomeraat waar Wageningen Universiteit al onderdeel van was. En het afgelopen jaar bestond het Bosbouw en Cultuurtechnisch Onderwijs precies honderd jaar. Twee aanleidingen om eens te gaan kijken hoe het met het onderwijs in bos- en natuurbeheer is gesteld in Nederland. Vinden nog voldoende studenten de weg naar deze groene opleidingen en vinden de afgestudeerden nog een baan 'in het groen'? En hoe zit het met de eeuwige klacht uit de praktijk dat de jong afgestudeerde niets kan?

— Pieter Schmidt en Geert van Duinhoven

In de bosbouwsector, en tegenwoordig de bos- en natuurbeheersector, zijn opleiding en praktijk altijd nauw aan elkaar gekoppeld geweest. Overheid en meer nog het bedrijfsleven beseften al vroeg het belang van een goede opleiding. Sterker nog, de meeste opleidingen zijn zelfs vanuit de praktijk opgezet, zoals het onlangs verschenen boek over 100 jaar Bosbouw en Cultuurtechnisch Onderwijs laat zien.

Die koppeling lijkt nu soms verdwenen, hoor je in de praktijk. 'Ze kunnen niet meer bleszen',

'op de universiteit leiden ze beleidsambtenaren op', en 'voor wat een HBO-er allemaal niet kan, is hij veel te duur'. Kortom, niet altijd even positief. Maar reëel is dat allemaal niet, vinden vier vertegenwoordigers (zie kader) van 'Wageningen', 'Larenstein', Helicon en de IPC Groene Ruimte. Zij herkennen de moeilijke

positie die het bos- en natuuronderwijs tegenwoordig heeft. Desondanks vinden zij dat ze op de goede weg zitten, goede studenten afleveren en goed op de wensen van de markt inspelen. Om maar eens met het laatste te beginnen.

Onlangs startte Larenstein met een nieuwe opleiding International Timber Trade. Deze oplossing wordt gesteund door het bedrijfsleven en de studenten krijgen zelfs een baangarantie. Een voorbeeld van marktgericht denken? Hans van Rooijen van Larenstein: "Ik denk het wel ja. We hebben die opleiding op verzoek van het werkveld opgericht en de afgestudeerden voldoen daardoor optimaal aan de eisen die het werkveld stelt. Ik moet daar helaas wel aan toevoegen dat we vooralsnog met een ander probleem te maken hebben in deze opleiding. En dat is een veel breder probleem, namelijk dat de combinatie groen en commercie niet erg gewild is bij studenten. Ze vinden dat dat niet bij elkaar hoort. Onterecht, vinden wij natuurlijk, maar we hebben daar wel mee te maken." Lode de Meijer van Helicon: "Wij merken dat ook met de opleiding waar we techniek en bos- en natuurbeheer combineren. Een uiterst zinvolle gevraagde combinatie als je het mij vraagt, maar er komt geen student op af. Ik denk dat het dan ook niet zo zinvol is om daar een hele opleiding voor te maken. Het probleem is eigenlijk dat studenten pas later in de studie of zelfs daarna, een echte richtingkeuze gaan maken. Als ze bij ons in het beroepsonderwijs ko-

foto's Aulijë Gorter

men, weten ze niet waarom ze dat precies doen. Door het enorme aanbod van specialisaties, weten ze niet wat ze willen. Daar komen ze pas gedurende de studie achter en sommigen zelfs dan nog niet. Daar kun je dus ook niet echt op sturen".

Heiner Schanz van Wageningen universiteit: "Daarom hebben we stages ingebouwd. Tijdens deze stages moet daar voor de studenten duidelijkheid komen. Er zijn natuurlijk nog steeds veel studenten die graag een paar maanden achter de beren aan willen lopen in de Pyreneeën. Avontuur, spanning. Maar het moge duidelijk zijn dat dat niet de core-business is van de opleiding en dat de kans erg klein is dat ze dat soort werk later ook professioneel mogen gaan doen."

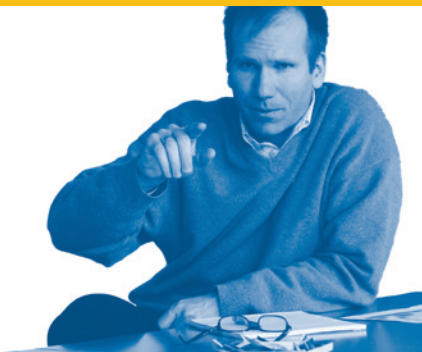
De opleidingen tekenen daar overigens wel bij aan dat zij dan misschien wel als instelling leerwegen willen aanbieden, die zowel de student als de werkgever een duidelijk beeld van de inhoud geven. Maar een sta-in-de-weg daarbij is dat er een zekere traagheid bestaat in de aanpassing aan nieuwe ontwikkelingen.

Hier wreekt zich het feit dat niet de complete arbeidsmarkt vertegenwoordigd is in de commissies die de eindtermen opstellen. Bovendien kost het nu eenmaal tijd om een bestaand imago van een opleiding te veranderen. Bij het IPC ligt dit probleem overigens anders, vertelt Karel Bonsen. “Het IPC werkt vraag-gestuurd, cursussen worden op verzoek aangeboden en gedaan. Scholen krijgen minder geld en besteden dus nu minder uit. Daarentegen is het aantal cursussen voor het bedrijfsleven stijgend. Het aantal cursisten blijft min of meer constant.”

Kennis versus vaardigheden

Daarmee komen we natuurlijk al snel op het dilemma ‘praktijk versus onderwijs’. Aan de ene kant kiezen studenten tot op zekere hoogte welke opleidingen er worden aangeboden. Maar als aan de andere kant de praktijk vraagt om andere afgestudeerden, dan heb je toch een probleem. Hoe ga je daar als opleiding mee om en hoe pareer je vervolgens de kritiek dat de afgestudeerden niets meer kunnen tegenwoordig?

Hans van Rooijen: “We leiden de studenten zo op dat ze de basisvaardigheden die ze nodig hebben, beheersen. We leiden ze op tot hun eerste baan. Dat betekent uiteraard dat ze nog niet in elke baan helemaal zijn gegroeid en nog niet alle vaardigheden bezitten die ze nodig zouden hebben. Maar dat kan ook niet.” Bovendien is het een oud geluid, vindt Karel Bonsen. “Het is van alle tijden en misschien ook wel van alle richtingen”. Ook Lode de Meijer maakt zich daar niet zo druk om. “Na een paar jaar zijn alle afgestudeerden wel degelijk goed. Alleen die eerste paar jaar zullen ze nog wat moeten leren, maar dat kan voor werkgevers toch nooit echt zo’n heel groot probleem te zijn.” En dan het blesseren. Een oud verhaal dat een soort karikatuur begint te worden. Blesseren, zo is de mening van alle vier, leer je in de praktijk. Dat kun je nooit leren in een vak op school. Daar zal de praktijk het dus mee moeten doen.

Omgekeerd vinden de opleidingen dat het werkveld ook wel eens steken laat vallen. Zij menen dat het onderwijsveld zich sneller heeft aangepast aan veranderende maatschappelijke ontwikkelingen dan de sector zelf. Eigenlijk is het bosbouwonderwijs over de hele linie steeds meer onderwijs over Urban Forestry. Dat betekent dat het onderwijs meer en meer aandacht besteedt aan andere zaken dan puur natuur en meer is dan alleen bosbouwtechnische aspecten. Wellicht dat dat ook een deel van de kritiek vanuit het werkveld verklaart.

Lode de Meijer: “Het probleem is dat het werkveld, en soms de eindtermencommissie, zich te weinig realiseert dat de plaats van het bos in de samenleving is veranderd en nog steeds verandert. Zeker de grote natuurbeheerders en overheden zijn vaak te veel bezig met hún bos. Ze hebben gewoon geen antwoord op de kritiek van burgers als er ergens een boom geveld wordt. Maar het is wel de realiteit, mensen willen daar tegenwoordig over meepraten. De vaardigheden die dat vereist, vinden wij erg belangrijk om in de opleiding te stoppen. Communicatie, educatie en recreatie krijgen bij ons daarom ook steeds meer aandacht.”

Ook de universitaire opleiding gaat steeds meer de richting op van een maatschappelijk georiënteerde opleiding. Ook daar ligt steeds meer nadruk op zaken als communicatie, beleid, management. Het blijft echter steeds een onderdeel van het bosbedrijf. Heiner Schanz: “Ik vind dat er nog steeds een plaats is voor een sterke bosbouwopleiding. De problematiek van bos- en natuurbeheer kun je onvoldoende inbouwen in een brede opleiding. Ik kan bijvoorbeeld niets met het idee van een economie-richting met een specialisatie groen. Nee, ik wil een goede opleiding bos- en natuurbeheer en daarin moet veel aandacht zijn voor politieke en maatschappelijke vaardigheden”.

Plaats in de maatschappij

Wat betekent dit voor de plaats waar afgestudeerden terecht komen? Komen ze dus ook

niet meer in het vakgebied terecht? Hans van Rooijen: “Ze willen uiteindelijk natuurlijk allemaal het liefst bij Natuurmonumenten of Staatsbosbeheer gaan werken. Maar ze komen toch vaak ook terecht in het bedrijfsleven. Mensen die echt in de bosbouw komen, zijn er maar heel weinig. In de natuurbranche gaat het misschien iets beter, en de tropenhoek is altijd een probleem geweest.” Lode de Meijer heeft dat laatst eens onderzocht en kwam er op uit dat dertig procent van de afgestudeerden na tien jaar nog in het vakgebied zit. Als je het vakgebied breed bekijkt, en alle vaardigheden meeneemt zoals communicatie, beleid, educatie, dan werkt na tien jaar nog steeds tachtig procent in het vakgebied.

Volgens Heiner Schanz is de Wageningse opleiding zeer breed en komen velen ook buiten het bos- en natuurbeheer goed bij instituten en internationale organisaties terecht. De stage kan en moet door de studenten meer als baanvoorbereidend gezien worden. Karel Bonsen kan daar alleen maar aan toevoegen dat zijn

instelling deze problemen niet kent. De cursisten komen altijd heel gericht naar het IPC en zullen daardoor ook altijd heel toegepaste cursussen volgen.

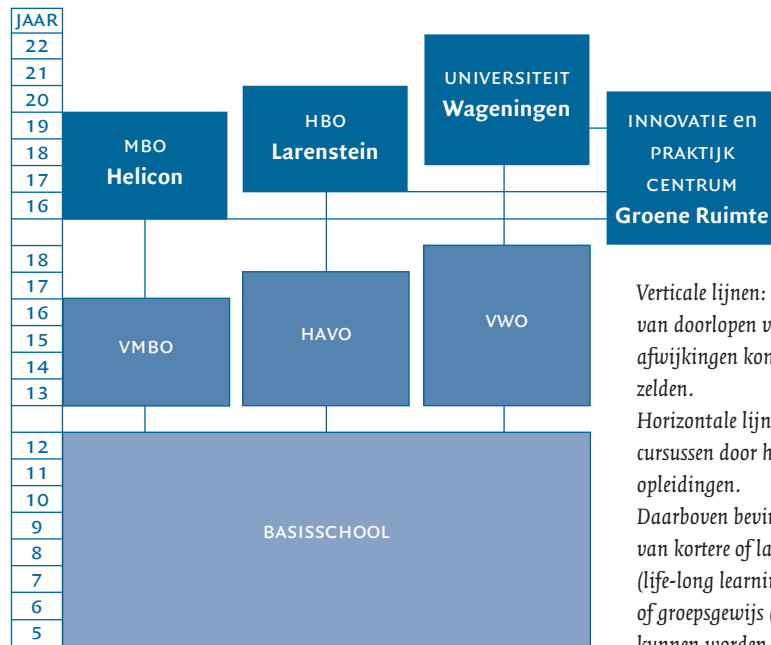
Opleidingen Bos & Natuurbeheer in de toekomst

Rest de vraag hoe het onderwijsbouwwerk er over, laten we zeggen, vijftien jaar uit ziet. Heiner Schanz ziet de universiteit nog wel eens kiezen voor het instellen van een of twee brede basisopleidingen, op bachelors niveau. Vervolgens komen er verschillende mogelijkheden voor specialisaties in de master-fase. Hans van Rooijen denkt dat de opleiding op hbo-niveau nog even verder zal groeien. De fusie met de Wageningse universiteit zal aan beide kanten kunnen leiden tot een nog betere profilering in specialisaties die beroepsmatig,

dan wel beleidsmatig of onderzoeksmatig zijn. Daarbij zal de universiteit zich richten op het 'know why' en Larenstein op het 'know how'. Lode de Meijer denkt dat in de onderkant van het bouwwerk het MBO zal fuseren met de HAVO. Leerlingen zullen daardoor veel gemakkelijker op elk moment in hun schoolcarrière van de ene opleiding naar de andere kunnen gaan. De grenzen, zo meent Lode de Meijer, zullen vervagen.

Karel Bonsen tenslotte denkt dat een belangrijke ontwikkeling zal zijn dat het natuur- en bosonderwijs bij het ministerie van LNV zal verdwijnen. De opleidingen zullen daardoor een steeds algemener karakter krijgen. De daadwerkelijke praktijkervaring zullen studenten en cursisten dan ook vooral in de praktijk, deels op school maar deels ook na school, op gaan doen. Het concept van life-long learning op alle niveaus wordt steeds belangrijker. ♦

Pieter Schmidt en Geert van Duinhoven zijn beide redacteur van het Vakblad Natuur Bos Landschap.

Verticale lijnen: normale manier van doorlopen van dit systeem, afwijkingen komen voor maar zijn zelden.

Horizontale lijnen: aanleveren van cursussen door het IPC aan andere opleidingen.

Daarboven bevindt zich een wolk van kortere of langere cursussen (life-long learning), die individueel of groepsgewijs (bedrijf) gevolgd kunnen worden.

Wie is wie van links naar rechts

Lode de Meijer is binnen HELICON Opleidingen vestigingsmanager van de middelbare bosbouw- en cultuurtechnische school MBCS in Apeldoorn en Velp. De MBCS verzorgt opleidingen en cursussen 'Bos- & natuurbeheer', 'Stedelijk Groen' en 'Land- Water- en Milieubeheer'. In Apeldoorn kunnen studenten zich specialiseren in mechanisering.

Door meer aandacht voor algemene competenties, groeien de opleidingen naar elkaar toe. Daartegenover staat het beleid van meer keuze tot specialisatie/verdieping aan het einde van de opleiding, waaronder een optimaal schakelprogramma voor een overstap naar Larenstein. De daling in studentenaantallen van de laatste jaren is gestopt en de MBCS is optimistisch over de toekomst.

Hans van Rooijen is directeur van de opleiding Bos & natuurbeheer van Larenstein. De opleiding heeft momenteel twee specialisaties: Westerse bosbouw en Natuur- & landschapstechniek. Daarnaast is er nog een tropische specialisatie. Aangezien de laatste in Europa uniek is, groeit het aantal studenten met name in deze richting. De opleiding International Timber Trade is net van start gegaan. De opleiding werkt veel samen met Duitse hogescholen. Larenstein is gefuseerd met Wageningen Universiteit en Research. Vooralsnog blijven de opleidingen naast elkaar bestaan.

Karel Bonsen is hoofd bos en bos van IPC Groene Ruimte. Het IPC verzorgt cursussen voor scholen en bedrijven. In de eerste plaats zijn dat cursussen voor het MBO (Helicon), het HBO (Larenstein) en soms ook voor de Universiteit. Het zijn vaak kapitaalintensieve cursussen (bosbouwtrekkers) die de scholen zelf niet kunnen geven, soms ook vanwege gevaar (motororkettingzagen). Het aantal cursisten daalt de laatste jaren echter wel. Volgens Bonsen ligt dat aan het feit dat de onderwijsinstellingen het financieel moeilijk hebben door dalende studentenaantallen en het verschuiven van de LNV-subsidiestroom van IPC naar de AOC's. Een bezuiniging bestaat dan uit het schrappen van de externe cursussen.

De cursussen voor bedrijven nemen echter wel in aantal toe. Deze toename is volgens Bonsen vooral te danken aan de Arbo-wetgeving en tegenwoordig ook de Flora- en faunawet. Beide wetten vereisen een gedegen kennis van mensen die in het bos- en natuurbeheer werken.

Heiner Schanz is hoogleraar bos- en natuurbeleid aan Wageningen Universiteit. Sinds kort bestaat de opleiding uit een bachelorsdeel van drie jaar en een mastersdeel van twee jaar. Binnen de opleiding zijn er twee richtingen: een sociaal/politiek/beleidsmatige richting en een ecologische beheersmatige richting. Studenten kunnen in principe afstuderen met een driejarige bachelor's titel. Schanz verwacht echter niet dat veel studenten dat zullen doen, omdat deze titel geen marktwaarde heeft. De meesten zullen doorstromen naar de masterfase, die geheel in het Engels gegeven wordt. Tegenwoordig is de helft van de studenten in de opleiding van buitenlandse komaf. De meesten daarvan komen uit Europese landen.